

การศึกษาเรื่องโครงสร้างของป่า การจัดการและการใช้ประโยชน์ด้านของป่า โดยชุมชนมีส่วนร่วมกรณีศึกษาพื้นที่ป่าของชุมชนบ้านศรีบุญเรือง ตำบลศรีสะเกษ อำเภอนาน้อย จังหวัดน่านมีวัตถุประสงค์ในการศึกษาคือ 1) เพื่อศึกษาโครงสร้างของป่าและองค์ประกอบของป่า และ 2) เพื่อศึกษาการจัดการทรัพยากรป่าไม้และการใช้ประโยชน์ด้านของป่าของชุมชน โดยการศึกษาโครงสร้างและองค์ประกอบของป่าด้วยวิธีการวางแปลงตัวอย่างขนาด 40 X 40 ตารางเมตร ในป่าชุมชนบ้านศรีบุญเรืองจำนวน 2 แปลง และการศึกษาการจัดการและการใช้ประโยชน์ด้านของป่าด้วยวิธีการประชุมกลุ่มและการสัมภาษณ์

ผลการศึกษา พบว่า ป่าชุมชนบ้านศรีบุญเรืองมีสภาพป่าเป็นป่าเต็งรัง สภาพพื้นที่ป่าโดยรวมมีความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ป่าถูกทำลายจากกิจกรรมการเกษตรในอดีต มีชนิดพันธุ์ไม้ทั้งหมด 66 ชนิด 55 สกุล 36 วงศ์ พบไม้ของทั้งสองแปลง จำนวน 446 ต้น ซึ่งแปลงศึกษาห้วยเขื่อนมีการจัดชั้นเรือนยอดของพันธุ์ไม้ออกเป็น 3 ชั้น มีชนิดพันธุ์ไม้จำนวน 44 ชนิด ใน 39 สกุล 27 วงศ์ ไม้เด่น คือ ตะเคียนทอง เต็ง, พะยอม, ยางนา, ประดู่ และดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ โดยวิธีการของ Shannon- Wiener Index มีค่า 4.76 ส่วนแปลงศึกษาห้วยพันกอง มีการจัดชั้นเรือนยอดของพันธุ์ไม้ออกเป็น 3 ชั้น มีชนิดพันธุ์ไม้จำนวน 45 ชนิด ใน 38 สกุล 30 วงศ์ ไม้เด่น คือ ไม้เต็ง, เหียง, ประดู่, เหมือดจี้, เหมือดโลด และดัชนีความหลากหลายของชนิดพันธุ์ โดยวิธีการของ Shannon- Wiener Index มีค่า 4.21

ผลจากการประชุมกลุ่มย่อยทำให้ทราบชนิดของป่าที่ได้จากป่าชุมชนแห่งนี้ที่มีการนำมาใช้ประโยชน์ทั้งหมด 128 ชนิด เป็นเห็ด 37 ชนิด พืชอาหาร 29 ชนิด พืชสมุนไพร 14 ชนิด สัตว์ป่าและแมลง 48 ชนิด วัตถุประสงค์ในการเก็บหาส่วนใหญ่ของชาวบ้านเป็นไปเพื่อการบริโภคภายในครัวเรือน โดยพืชอาหารและเห็ดจะมีปริมาณการถูกเก็บหามากที่สุด

ในด้านการจัดการ ผลการศึกษาจากการจัดเวทีชุมชน การพบกลุ่มย่อย การสัมภาษณ์ ประกอบกับการสังเกต พบว่าชุมชนมีกฎกติกาที่ชุมชนกำหนดขึ้นกันเอง โดยกำหนดในแผนแม่บทชุมชนที่เหมือนกัน และมีการปรับประยุกต์กฎของแต่ละชุมชนมาเป็นกฎกติกาการใช้ประโยชน์จากทุกหมู่บ้านเป็นกฎกติกาของชุมชนในระดับตำบล โดยที่มีผู้ใหญ่บ้านศรีบุญเรืองที่มีพื้นที่ป่าที่ทำกรวิจัยติดกับชุมชนเป็นศูนย์กลางพื้นที่ป่าที่ศึกษา ซึ่งทำหน้าที่กำนันทำบลศรีษะเกษที่มีองค์ความรู้ด้านการจัดการป่าและมีความสามารถด้านการปกครองที่ดี เป็นผู้ประสานงานกิจกรรมต่างๆ รวมถึงการติดตามสถานการณ์การจัดการป่าและใช้ประโยชน์จากป่าในพื้นที่เป็นอย่างดี จึงทำให้การควบคุมและบังคับใช้กฎกติกาป่าชุมชนได้ผลดี แต่มีความแตกต่างในรายละเอียดข้อบังคับและการบังคับใช้ของคณะกรรมการภายในชุมชน มีการกำหนดแนวเขตโดยอาศัยแนวเขตธรรมชาติที่สังเกตได้ชัด เช่น ลำห้วย ถนน เป็นต้น โดยมีบางหมู่บ้านที่มีพื้นที่ป่าเป็นทางเลือกในการดำเนินกิจกรรมและหาของป่าเป็นแห่งที่สองนอกจากพื้นที่ป่าที่วิจัย จึงมักเข้ามาใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าที่วิจัยน้อย มีคณะกรรมการดำเนินงานในด้านการจัดการป่าที่ชัดเจน มีการควบคุมการใช้ประโยชน์ด้านการใช้ไม้อย่างเคร่งครัด ส่วนการใช้ประโยชน์ด้านของป่าสามารถเก็บหาได้โดยอิสระ จึงทำให้การดำเนินงานจัดการและใช้ประโยชน์จากป่าเป็นไปอย่างเป็นระบบ โดยที่แนวโน้มการมีส่วนร่วมของชุมชน และการพัฒนาฟื้นฟูและป้องกันรักษาป่าได้ผลดียิ่งขึ้นที่จะส่งผลให้การใช้ประโยชน์ด้านของป่าโดยที่ไม่เน้นการใช้ประโยชน์จากเนื้อไม้หรือพืนเพราะมีการสนับสนุนส่งเสริมการใช้กลายเป็นใช้เชื้อเพลิงแทนไม้พืนหรือถ่านและใช้เตาแก๊สหรือเตาไฟฟ้าตามสมัยนิยม ทำให้ป่าของชุมชนสนองต่อการใช้ประโยชน์ด้านของป่าและประโยชน์ด้านอื่นๆ ที่อยู่ในการควบคุมและบริหารจัดการของกลุ่มชุมชนพื้นที่อย่างเข้มข้นและมีความสร้างสรรค์

ผลการศึกษาทำให้ทราบแนวทางการจัดการป่าและการใช้ประโยชน์จากป่าที่เหมาะสม มีความสมดุล ให้ชุมชนอยู่กับป่าได้อย่างเกื้อกูลและยั่งยืน ดังนี้

1. การมีผู้นำชุมชนที่เข้มแข็ง มีภาวะความเป็นผู้นำสูง
2. การมีความเชื่อถือภายในชุมชนอย่างเข้มข้น
3. การมีกฎกติกาภายในชุมชนที่ได้รับการยอมรับ
4. การยอมรับองค์ความรู้ด้านต่างๆ จากภายนอก ประยุกต์ใช้ตามภูมิปัญญาชุมชน
5. ดำเนินกิจกรรมและจัดการป่าภายใต้การมีส่วนร่วมของชุมชนและทุกภาคส่วน
6. มองหาประโยชน์จากป่าโดยพิจารณาถึงคุณค่าและประโยชน์ทางอ้อมอื่นๆ ร่วม

The objective of this research was to explore forest structure and composition of the community forest utilized by the community. This study was divided into two parts. Firstly, forest structure and composition were studied by using quadrat method. One sample plot of 40 x 40 m² was used for Ban Sri Boon Reung Community Forest. Secondly forest, utilization by the community, was studied by interviewing and group meetings to develop a guideline for the sustainable community forestry management.

Results of the forest structure and composition from the sample plot showed that Ban Sri Boon Reung Community Forest, Na Noi district, Nan province was Dry Dipterocarp Forest (DDF), and it could be divided into 3 layers. The total number of species consisted of 66 families, 55 genera, 36 species. The stem density (no/2rai) was 446 trees per 2 rai. The dominant species were, Takeantong (*Hopea odorata Roxb*), Teng (*Shorea obtusa*), Pluang (*Dipterocarpus tuberculatus*), Pradoo (*Pterocarpus macrocarpus Kurz*) Miadlod (*Polyosma elongata Geddes*), Miadjie (*Memecylon scutellatum Naudin*). The stem basal area (m²/ha) and species diversity index of Shanon-Wiener Index for the forest was 4.21 m²/ha

Results of the interviewing and group meetings showed that local people collected forest products from the community forest. They got 128 types of non-wood products, 37 types of mushroom, 29 types of edible plants, 14 types of herbs, and 48 types of animals or insects. This made people in the community be happy and it helped save their expenses. People in the community collected forest products for food, medicine and sale. Household members collected its own forest

products. Many species of the forest products could be collected all year round, but several could be collected in a certain period.

Based on the management of community forum, a small group meeting, interviewing, and observation, it was found that the community had formulated the community rules and regulations. It was determined in the same community pilot plan. Besides, rules and regulations of each community were applied for the benefits of every village. Ban Sri Boon Reung village head had a locale of a study close to the community. He was knowledgeable on forest management and able to rule the community very well. Also, he was the coordinator on various activities, including forest management and utilization monitoring. This resulted in effective control and application of community forest rules and regulations. However, there were some differences in details of the rules and regulations as well as the application by the community committee. There was the determination of boundary by using clear natural bound such as streams or others like roads. Some villages had forest area as an alternative in doing activities and finding forest products . Thus, there was little forest encroachment. In fact, there was clear forest management done by the village committee. Also, there was strict forest utilization control. This enhanced systematic forest utilization focusing on community participation in forest rehabilitation and protection. The community did not emphasize on getting woody trees for firewood because they were encouraged to use chaff, charcoal, gas, etc. instead of firewood.

Results of the study showed a guideline for effective forest management as follow:

1. The villagers have strong community leaders with a high level of leadership.
2. The villagers trust and respect community leaders.
3. The community rules and regulations are well accepted.
4. The community recognizes external bodies of knowledge and applies it based on local wisdom.
5. Activities on forest management were done by local people participation and concerned agencies.
6. Forest utilization is based on the realization of value and common benefits.